

TERMINOLOŠKI ASPEKTI MEDICINSKOGA NAZIVLJA – IZMEĐU NORME I UPORABE

<https://doi.org/10.47960/2831-0322.2023.2.27.7>

Sažetak

Medicinska je terminologija osnovni instrument prenošenja informacija između liječnika i pacijenata, ali i među samim liječnicima. Svaka terminologija, pa tako i medicinska, teži standardizaciji koja podrazumijeva usklađivanje prema načelu jednoznačnosti, sustavnosti i uklopljenosti u hrvatski jezični sustav. Stoga pri stvaranju nazivlja neke struke treba voditi računa o određenim zakonitostima, odnosno načelima. U medicinskoj se komunikaciji rabe normirani nazivi, ali i ad hoc stvoreni nazivi koji su rezultat imenovanja nekoga novog pojma, pojave ili predmeta. Radi središavanja strukovnog nazivlja pokrenut je projekt Struna. Do danas je normirano pet nazivlja iz područja biomedicine (anatomije, fiziologije, oftalmologije, farmakologije i stomatologije). Terminologije ostalih grana i dalje su izazov stručnjacima-liječnicima iz toga područja i lingvistima. No u svakodnevnoj se komunikaciji bilježi raskorak između propisanih – normiranih naziva i nenormiranih koji su u učestaloj uporabi. Terminološka načela, proizišla iz opće terminološke teorije, uzrokuju terminološke dvojbe stručnjacima, laicima i prevoditeljima. Cilj je ovoga rada istražiti terminološka kolebanja koja su svakodnevno prisutna u medicinskome jeziku. Ovo korpusno istraživanje ponudit će rješenja za terminološke dvojbe i kolebanja zabilježena u medicinskoj publicistici i komunikaciji. Građa za istraživanje prikupljena je ručno, a terminološke su jedinice bilježene u kontekstu uporabe, u kojemu se utvrđuje značenje i mjesto u pojmovnome sustavu. Korpus su činile medicinske publikacije: knjige (2), stručno-znanstveni časopisi (4), stručno-popularni časopisi (2), dnevni tisak (1) te informativni televizijski program. U radu je dan teorijski okvir koji će poslužiti kao temelj analize. Istraživanje je pokazalo da opća terminološka načela nisu apsolutno prihvatljiva za sve struke. U medicinskoj je terminologiji uporaba stranih naziva učestala kao i internacionalizama koje ne bi trebalo mijenjati domaćim istovrijednicama. Iako su prema općoj terminološkoj teoriji nepoželjne u nazivlju, sinonimija i polisemija u medicinskome

ANAMARIJA
GJURAN-COHA*

TAJANA TOMAK**

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

UDK: 811:61

Primljeno: 5. rujna 2023.

* dr. sc. Anamarija Gjuranc-Coha, izv. prof., Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, anamarijagc@medri.uniri.hr

** Tajana Tomak, prof. engl. i njem. jez. i knjiž., Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci, tajana.tomak@fzs.uniri.hr

nazivlju neizbježne su. Uzimajući u obzir višefunkcionalnost jezika te različite komunikacijske situacije, njihova je uporaba jasno razgraničena. S obzirom na dinamičnost jezika veza između pojma i naziva nije neraskidiva jer se značenja mijenjaju i proširuju.

Ključne riječi: *medicinski jezik; medicinska terminologija; normiranje jezika; terminološka načela.*

Uvod

Stvaranje je i predlaganje naziva uvijek bilo izazov jezikoslovcima i stručnjacima pojedinih struka. Posebno je to izraženo u onim strukama za koje i šira javnost pokazuje veliko zanimanje. To se ponajprije odnosi na informatiku, financije i ekonomiju, ali i na medicinu u kojoj se neprestano bilježi velik priljev novih engleskih naziva, nepoznatih i širemu krugu stručnjaka. Većina naziva iz područja imunologije, molekularne biologije, radiološke dijagnostike, proteomike i drugih grana medicine, koje bilježe strelovit razvoj, laicima ostaje nerazumljiva. Radi bolje informiranosti laika i pacijenata medicinski jezik treba učiniti razumljivim i prihvatljivim široj populaciji. Novi se nazivi ne mogu stvarati napamet, nego moraju slijediti normu (Hudeček i Mihaljević, 2009: 69) i pritom treba voditi računa o određenim terminološkim zakonitostima, odnosno načelima.

Terminološko planiranje i normiranje, kao neodvojive sastavnice komunikacijskoga i jezičnoga planiranja, aktivnosti su kojima se svjesno i sustavno razvija jezik struke u skladu s komunikacijskim potrebama u određenim predmetnim područjima (UNESCO, 2005: 6).

Jezične su promjene izraženije u govornome jeziku, no primjećuju se i u znanstvenome i tehničkom diskursu. Stalno se javljaju novi nazivi za pojave i predmete, a s druge strane brojni nazivi iščezavaju izlaskom iz uporabe samih predmeta ili pojmova koje označuju. Znanstvene se inovacije pojavljuju u ekonomski najrazvijenijim zemljama. Nova se znanja prenose u manje razvijene sredine, što nužno uključuje i jezično posuđivanje i prihvaćanje stranih naziva za nove pojmove. Upravo je zato bilo potrebno utvrditi određene kriterije za njihovo stvaranje.

Potaknuti Wüsterovom terminološkom teorijom, time su se bavili brojni autori (Babić, 1990; Mihaljević, 1993, 1997; Štambuk, 1998; Hudeček, 2004 i dr.). Predlagali su različita načela, no mnoga su, u osnovi, zajednička svim autorima. Pojedini ih autori dijele u nekoliko skupina.

Svi autori, međutim, smatraju da nove nazive kao i zamjene za lošije nazive treba uzeti u prvome redu iz hrvatskoga jezika, služeći se raznim osnovama, a sve u svrhu jezičnoga ujednačavanja naziva s jedne strane i uže pojmovne diferencijacije, s druge strane.

Stvaranje i razvoj stručnoga nazivlja važna je osnova znanstvene i tehnološke samostalnosti i sredstvo stvaralačkoga razmišljanja i rada svake nacije. To je ujedno i osnova slobodna i ravnopravna komuniciranja s drugim narodima. Stručno nazivlje jezika potpora je narodu pri ostvarivanju znanstvenoga, ekonomskoga, tehnološkoga, kulturnoga i političkoga prestiža.

Normiranje se javlja na nekoliko razina. U nekim se slučajevima normiranjem mogu postići određeni rezultati na tvorbenome, posebno morfološkom planu, kako bi se osigurala uporaba domaćih tvorenica i smanjio broj izravnih posuđenica iz stranoga jezika.

1. Utjecaj norme na hrvatsko medicinsko nazivlje

Zanimanje za hrvatsko medicinsko nazivlje javlja se 60-ih godina prošloga stoljeća. U tome razdoblju liječnici pokušavaju ujednačiti i usustaviti medicinsku terminologiju (Glesinger, 1965; Antonin, 1966; Friščić, 1967; Loknar, 1963-64 i dr.). Osamdesetih godina prošloga stoljeća, nakon ubrzana širenja engleskoga jezika i sve većega priljeva engleskih naziva u sva područja znanosti i društva, jezikoslovci se počinju baviti medicinskom terminologijom. Predlažu hrvatske istovrijednice od kojih su neke prihvaćene i u širokoj su uporabi (prjemosnica – bajpas, probir – *screening*, pobol – morbiditet). Druge su ostale samo kao prijedlozi (kopnica – *AIDS*, presadak – transplantat, tjelesni pretražnik – *body scanner*). Devedesetih se godina prošloga stoljeća bilježe izrazito puristička nastojanja i čišćenje hrvatskoga medicinskog jezika od srbizama, internacionalizama, stranih riječi. Bilježimo nazive krvotočni urušaj – *šok*, zoridbena dioba – *mejoza*, sitnozor – *mikroskop* i dr.

U današnje se vrijeme susrećemo s brojnim engleskim nazivima koji se u ovoj pandemiji bolesti COVID-19 uvelike rabe. Ti su nazivi pod utjecajem medija ušli u svakodnevnu uporabu (*lockdown*, *spike* protein, *mRNA* cjepivo, *booster* doza i dr.).

2. Projekt *Struna*

Sustavna izgradnja hrvatskoga nazivlja započinje 2007. godine pokretanjem projekta Izgradnja hrvatskoga strukovnoga nazivlja (*Struna*) Hrvatske zaklade za znanost (HRZZ). *Struna* je započela 15. siječnja 2008. projektom koordinacije na Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu. Nastavila se sljedećih godina projektima koji obuhvaćaju nazive pojedinih stručnih i znanstvenih područja.

Zapisano je nazivlje prošlo sustavnu standardološku obradbu u kojoj su obvezno sudjelovali stručnjaci za određeno područje i jezikoslovci (Stolac, 2010: 512). Stručnjaci u ovaj proces unose svoja uskostručna znanja i omogućavaju jezikoslovcima da u slučaju višestrukoga izbora izaberu upravo onaj naziv koji odgovara pojmu i koji su stručnjaci spremni prihvatiti. Stručnjaci nude definicije kojima opisuju opseg i doseg pojma, s visokom razinom zalihosti. Zalihost ne smije prelaziti granicu nakon koje naziv više ne odgovara pojmu ili počinje interferirati s drugim nazivima. Jezikoslovci uključeni u ovaj proces trebaju biti terminolozi, leksikolozi, leksikografi i standardolozi, stoga je očekivano da se odradbe stručnoga nazivlja provode timski (Stolac, 2010: 512-513).

Minimalni se zapis o pojedinome pojmu u bazi *Struna* općenito sastoji od pojma na hrvatskome jeziku koji se obrađuje, odnosno preporučena naziva za taj pojam koji je rezultat dogovora stručnjaka i jezikoslovaca, jezične odrednice, pripadnosti znanstvenoj grani i polju u sustavu klasifikacije, definicije i istovrijednice na stranome jeziku. Obradba pojedinoga naziva smatra se dovršenom tek kada se sve strane u procesu izgradnje usuglase oko pojmovne i jezične usklađenosti i potom objave naziv na javnim mrežnim stranicama *Strune*. Time se uvelike izbjegava mogućnost pretjerano purističkih težnji jezikoslovaca, s jedne strane, ali i nedovoljne terminološke i jezične osviještenosti stručnjaka, s druge strane. Tako su u razdoblju od 2009. do danas dovršena i za pretraživanje javno dostupna 24 pojmovnika, između ostalih anatomije, fiziologije, farmakologije, oftalmologije i stomatologije iz područja biomedicine (Štebih Golub i Runjaić, 2021: 295).

3. Terminološke teorije

Za naša terminološka razmatranja potrebno je osvrnuti se na terminološke škole i smjerove koji će poslužiti kao okvir našega istraživanja. Temelje je terminologije kao lingvističke discipline postavio Eugen Wüster, koji se ujedno smatra predstavnikom Bečke terminološke škole ili opće teorije terminologije. Wüster je normiranje pojmova i nazivlja postavio kao cilj i smisao terminološkoga rada, kojemu pristupa kao standardizaciji bilo kojega drugog proizvoda (Bratanić i Lončar, 2015). U središtu su njegova zanimanja pojmovi iz raznih struka i opis njihova značenja. Pojam je, kako ga tumači tradicionalna terminologija, dio svijeta izvan samoga naziva i postoji neovisno o nazivu. Prije nego što im se pridruži neki naziv, pojmovi se definiraju tako da im se odredi mjesto u pojmovnome sustavu. Razliku između lingvističkoga i terminološkoga pristupa Wüster (1991: 1-2) vidi upravo u tome različitom polazištu. Terminologija polazi od pojmova i smatra da se pojmovima pridružuju riječi odnosno nazivi, a lingvistika vidi riječ kao nedjeljivu cjelinu izraza i sadržaja. Jedan od Wüsterovih nasljednika Felber (1984: 103) tumači da je postojanje pojma neovisno o postojanju naziva, iako pojam zapravo čini značenje naziva. Naziv se pridružuje pojmu tek nakon njegove pomne lingvističke analize. Želeći terminologiji izboriti status nezavisne znanosti koja nije dio lingvistike, teoretičari Bečke škole tumačili su da jezik struke nije dio općega jezika. Time su stvarali sliku o nazivima koji nisu riječi, nego apstraktni simboli za pojmove stvarnoga svijeta. Tu su tvrdnju argumentirali monosemnim odnosom između naziva i pojma, odnosno jednoznačnošću naziva u stručnim tekstovima. Dakle svaki se pojam označuje samo jednim nazivom/označiteljem i samo se jedan naziv može odnositi na jedan pojam/označenik, što isključuje polisemiju i sinonimiju. Nazivi se svjesno trajno pridružuju pojmovima. Time tradicionalni terminolozi jasno ističu vezu između terminologije i jezičnoga planiranja odnosno standardizacije.

Ta je najstarija terminološka teorija, iz koje su se razvili temelji većine primijenjenih normi za terminografske opise, u osnovi preskriptivna strukturalistička teorija. Teorije koje su nastale kao reakcija na tu prvu opću terminološku teoriju deskriptivne su prirode. Za razliku od opće terminološke teorije noviji se teorijski modeli, koji se javljaju 1990-ih godina, uglavnom temelje na postavkama kognitivne lingvistike i naglašavaju socijalne, komunikacijske i kognitivne aspekte terminologije (Faber, 2009: 111).

Prvi odmak od opće terminološke teorije čini socioterminologija (Gaudin, 1990), proizišla iz istraživanja skupine francuskih znanstvenika iz Kanade i njihova pokušaja praktične primjene Wüsterove terminološke paradigme u terminološkome planiranju.

Socioterminologija preispituje terminološke principe tradicionalne teorije i vraća se analizi stvarne jezične uporabe. Preskriptivni se pristup zamjenjuje deskriptivnim i na terminološku teoriju primjenjuje sociolingvistička načela. Smatra da se u obzir moraju uzeti i društveni čimbenici te se bavi analizom društvenih i situacijskih aspekata stručne komunikacije koji dovode do varijacije naziva. Smatra da su terminološke varijacije rezultat različite kontekstualne uporabe. Naglašava važnost diskursa kao prirodnoga okružja nazivlja. Društveni i etnički kriteriji dovode do stvaranja i uporabe različitih naziva za isti pojam i postojanja više pojmova za isti naziv. Uporaba različitih naziva za isti pojam upućuje na različito znanje, socijalni i profesionalni status govornika te na odnos moći između njih kao i na dinamičnost sustava pojmova (Faber, 2009: 113). Socioterminološki pristup odbacuje monosemno načelo tradicionalne terminologije i u terminološka razmatranja uključuje sinonimiju i polisemiju, za koje smatra da su nužno prisutne u terminologiji i stručnim tekstovima. Ova je teorija važna jer je utrla put drugim deskriptivnim pristupima koji, za razliku od tradicionalne teorije, uzimaju u obzir društvene i komunikacijske aspekte uporabe jezika struke.

Komunikacijska terminološka teorija (Cabre, 1999) pokušava objasniti jezik struke kao kompleksan sustav i to iz društvene, lingvističke i kognitivne perspektive. Prema komunikacijskoj teoriji jedinice jezika struke višedimenzionalne su, odnosno sastoje se od kognitivne, jezične i sociokomunikacijske sastavnice te su u tome smislu jednake riječima općega jezika. Nastaju od leksičkih jedinica koje u stručnome kontekstu dobivaju posebno značenje.

Cabre (2003: 184) smatra da svaki naziv zadovoljava niz uvjeta koji ga određuju i po kojima se razlikuje od drugih naziva. Komunikacijska terminološka teorija analizira terminološke jedinice sa stajališta lingvistike, ali uvijek u kontekstu stručne komunikacije. Faber (2009: 114-115) komunikacijsku terminološku teoriju smatra ozbiljnim kandidatom za zamjenu opće terminološke teorije. Istodobno komunikacijskoj terminološkoj teoriji zamjera nejasnoće i nedorečenosti te nepostojanje određenoga i jasnoga modela za lingvističko istraživanje nazivlja kao i nedvojbeno jasno obrazloženje sastavnice stručnoga značenja nekoga naziva.

Sociokognitivna se teorija (Temmerman, 1997) temelji na tumačenju kognitivne lingvistike prema kojemu između objektivnoga svijeta, jezika i ljudskoga mozga postoji intenzivna interakcija. Uzima u obzir da objekt, pojam i označitelj funkcioniraju u društvenome kontekstu.

Temmerman (2000: 4-18) polazi od kritike opće terminološke teorije i analizom primjera iz prirodnih znanosti pokazuje da načelima tradicionalne terminologije nije moguće opisati stručni jezik u komunikacijskome kontekstu. Navodi sljedeće (2000: 16):

1. Jezik i pojmovi nikako ne mogu biti odvojeni jer jezik ima važnu ulogu u predočavanju kategorija.
2. Kategorije nije moguće jasno odvojiti logičkim i ontološkim sredstvima.
3. Nije moguće dati optimalnu sadržajnu definiciju pojma.
4. Polisemija i sinonimija postoje u stručnome jeziku i imaju svoju funkciju te je nužno uključiti ih u terminološku analizu.
5. Budući da se kategorije, pojmovi i nazivi s vremenom mijenjaju (veza između pojma i naziva ne može biti trajna), potrebno ih je dijakronijski analizirati.

Temmerman (2000: 61) usvaja Lakoffov (1987) iskustveni pristup prema kojemu je naše znanje o znanosti i tehnologiji rezultat senzorne percepcije, dakle objektivni je svijet u interakciji s našim doživljajem toga svijeta.

Za razliku od tradicionalne terminologije sociokognitivna teorija u svojoj analizi kreće od naziva kao i socioterminologija i komunikacijska terminološka teorija. No kao i ostale spomenute teorije još uvijek ne uzima u obzir sintaktička obilježja naziva. Temmerman (2000: 61-63) prihvaća klasičnu metodu klasifikacije pojmova na temelju zajedničkih obilježja, ali teoriju dopunjava prototipnim modelom kognitivne psihologinje Eleanor Rosch koja tumači da značenje ne postoji samo po sebi niti kao dio jezičnoga sustava, nego se stvara iskustvom. Prototipne kategorije ne definiraju se na temelju nužnih obilježja kao što to u svojoj klasifikaciji pojmova čini tradicionalna terminologija, nego svaku kategoriju opisuju i njezinim perceptivnim, interakcijskim i funkcionalnim svojstvima. Faber (2009: 120) kao znatan nedostatak prototipnoga modela ističe nemogućnost točnoga određivanja prototipne kategorije i objektivnoga mjerenja njezine tipičnosti, što dovodi do toga da je taj ključni dio na koncu prepušten subjektivnoj procjeni terminologa.

U novijim se terminološkim pristupima Faber smatra začetnicom terminološkoga pristupa nazvana „terminologija okvira“. Taj je teorijski pristup

nastao na već dobro poznatim temeljima komunikacijske teorije terminologije i na sociokognitivnoj teoriji terminologije. Idejno je polazište za razvoj terminologije okvira opisati određeni strukovni jezik u uporabi, odnosno u tekstu kako bi rezultat mogao koristiti svima koji se tim jezikom služe. Pritom Faber (2002) ponajviše misli na prevoditelje koji se u prijenosu specijaliziranoga znanja susreću s teškoćama na više razina. Jedna je od njih sadržaj pojma koji je potrebno izraziti prikladnim jezičnim strukturama drugoga jezika, a da se pritom ne izgubi dio sadržaja izražen strukturama polaznoga jezika. Smatra da je razumijevanje stručnoga ili znanstvenoga teksta zbog njegovih specifičnosti, kao što su uporaba složenih imeničkih izraza karakterističnih za određenu struku, zatim specifična značenja svojstvena upravo tomu području kao i specifične sintaktičke kombinacije, uvjetovano poznavanjem dotične stručne domene, njezinih pojmova i odnosa između tih pojmova te propozicijskih odnosa unutar teksta (Faber, 2009: 120-121). Teorijsku osnovu autorica pronalazi u kognitivno lingvističkoj semantičkoj teoriji „teorija okvira“ Charlesa Fillmorea iz 70-ih godina prošloga stoljeća i smatra je najprikladnijom za prikaz pojmovne strukture strukovne domene, neovisno o jeziku. Autorica želi egzaktnije opisati strukturu kategorija stručnih pojmova i domena različitih struka te skrenuti pozornost na važnost sintaktičkih specifičnosti jezika struke. Dakle glavna je svrha takva prikaza neke strukovne domene isključivo olakšan prijenos i usvajanje specijaliziranoga znanja (Faber, 2009), zbog čega je terminologija okvira usmjerena na opis njezine pojmovne organizacije, višedimenzijски karakter terminološke jedinice te izlučivanje semantičkih i sintaktičkih informacija iz višejezičnih korpusa specijaliziranih tekstova. Teorija okvira polazi od osnovne pretpostavke kognitivne lingvistike da su jezične strukture (jezična razina) odraz pojmovnih struktura u našem umu (Faber, 2012). U tome su smislu nazivi terminološke jedinice nositelji pojmovnoga značenja u specijaliziranome tekstu. Okviri, prema Fillmoreu (1977), najlakše mogu prikazati sustave pojmova koji su međusobno povezani tako da se jednim pojmom prizivaju i ostali. Okviri su alternativa za semantička polja i vrsta su kognitivne konstrukcije koja se temelji na iskustvu, a koja u svoju strukturu, uz opis značajki pojma, uključuje i podatke o uporabi riječi u diskursu. To zapravo znači da se nijedan pojam ne smije promatrati izdvojeno, nego kao dio veće strukture (pojmovne strukture domene specijaliziranoga znanja) ili događaja (događaja domene). Jeziku se struke u teoriji okvira pripisuje iznimno važno svojstvo dinamičnosti, što u osnovi znači da

su mu svojstveni osobina promjenjivosti, stalne aktivnosti i razvoja. To znači da bi način predstavljanja pojmova i njihovih međuodnosa u pojmovnome sustavu u svrhu prikaza znanja ili njegova usvajanja trebalo prilagoditi tako da najbolje odražava njegovo osnovno obilježje – dinamičnost, odnosno nastojati preslikati njegovu konceptualizaciju u umu (Faber, 2011: 9).

Prednost je ovoga pristupa pred ostalima mogućnost da uz semantički prikaz pojma uključi i sintaktički potencijal naziva koji ga predstavlja, za što je ključan opis svih vrsta odnosa koje pojmovi među sobom ostvaruju (Faber, Leon i Prieto, 2009: 5).

4. Višefunkcionalnost jezika

Hrvatski se standardni jezik definira kao jezik hrvatske višefunkcionalne javne komunikacije. Jezični su stilovi dakle specifična primjena jezika s određenom svrhom i smislom (Silić, 2006).

Svako nazivlje, pa tako i ovo medicinske struke, u prvome redu pripada znanstvenome funkcionalnom stilu. Znanost zanimaju pojedine činjenice u onoj mjeri u kojoj se na njima mogu utvrditi opće zakonitosti.

Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005: 279) sažele su osnovne značajke znanstvenoga funkcionalnog stila koji je određen: racionalnošću, strogošću, ekonomičnošću i objektivnošću znanstvenoga sadržaja; svojom deskriptivnom funkcijom, tj. činjenicom da se njime opisuju znanstvena otkrića; težnjom prema točnosti, jednoznačnosti, jasnoći, preciznosti, nedvosmislenosti koja omogućuje točno sporazumijevanje među stručnjacima; zahtjevom za terminološkom ujednačenošću i ispravnošću; zahtjevom za dovršenošću i potkrijepljenošću svake tvrdnje.

Osим strogo znanstvenoga stila, postoji i znanstveno-popularni podstil kojim se pišu različita djela o određenome znanstvenom području namijenjena laicima. Taj podstil sadrži i elemente znanstvenoga, ali i publicističkoga stila. Uz težnju za preciznošću i stručnošću, postoji i težnja za jasnoćom, jednostavnošću i razumljivošću.

Razgovorni funkcionalni stil u medicinskoj se znanosti ostvaruje u komunikaciji između liječnika i ostalih zdravstvenih djelatnika i pacijenata, ali i među samim liječnicima. Dakle komunikacija u medicini odvija se na dvjema razinama unutar domene ne samo sa stručnjacima odnosno liječnicima nego

i s nestručnjacima, u ovome slučaju pacijentima. Taj stil služi za svakodnevno sporazumijevanje, a označuju ga komunikacijska spontanost i nepripremljenost, neusiljenost, prirodnost, familijarnost, opuštenost, bliskost i iskrenost. U njemu se često pojavljuju ekspresivni i emocionalno obojeni izrazi, a upotpunjen je izvanjezičnim načinima komunikacije, kao što su geste i mimika.

Za komuniciranje u zdravstvu najvažnija je neposredna komunikacija između pacijenta, s jedne strane, i liječnika, medicinskih sestara i drugih zdravstvenih djelatnika, s druge strane. U zdravstvenoj se skrbi, međutim, primatelji i davatelji poruka nalaze u specifičnu odnosu u kojemu pacijent mijenja ulogu davatelja i primatelja poruke, postajući čas jedno, čas drugo, ali uvijek ostaje u inferiornu i ovisnu položaju.

Komunikacija se na relaciji liječnik-pacijent ostvaruje prema načelu nadređenosti (dominacija liječničke uloge). Vrlo često u takvoj komunikaciji dolazi do nesporazuma, prije svega zbog nepreciznosti upotrijebljenih naziva ili nepreciznosti njihove uporabe te zbog nedostatka povjerenja prema novim nazivima. Uzrok je nesporazuma pretpostavka da je jezična kompetencija sugovornika jednaka, ali ona to u stvarnosti nije.

Jezična kompetencija sugovornika jednaka je na relaciji liječnik-liječnik. U toj se komunikaciji liječnik, kao stručnjak, služi kodom razumljivim drugom stručnjaku. Taj odnos stručnjak-stručnjak pretpostavlja zajednički, potpuno razumljiv kôd, dok govorni jezik služi samo kao instrument. Ovdje je riječ o specifičnosti komunikacije stručnoga tipa koja se zasniva na nekoj vrsti podvojenosti. Što je jaz između jezične/društvene/kodne kompetencije veći, to je veći intenzitet podvojenosti takve komunikacije (Kryžan-Stanojević, 1996).

Komunikacija pretpostavlja korištenje istoga ili prilagođenoga koda. Uvjet je komunikacije da obje strane poznaju isti zajednički jezik. Da bi ostvario komunikaciju s pacijentom, liječnik, međutim, odustaje od jezika struke, ne služi se kodom, nego riječima iz općega jezika, čime se pokušava približiti nestručnoj razini pacijenta. Katkad se pacijenti nastoje služiti njima poznatim medicinskim riječima. No zbog nedovoljna poznavanja struke i naziva, medicinski je jezik pacijenta nejednoznačan (zbog znanstvene medicinske nekompetencije), često pogrešan i nepouzdan.

Uspješna je komunikacija liječnika i pacijenta ili drugoga zdravstvenog djelatnika ona koja će razumljivo i cjelovito prenijeti medicinsku informaciju radi ostvarivanja liječenja.

5. Istraživanje

5.1. Ciljevi i hipoteze

Cilj je ovoga rada istražiti terminološke aspekte medicinskih naziva i odgovoriti na terminološka kolebanja koja se svakodnevno pojavljuju u jeziku medicine. Naime u medicinske nazivlje postoje odstupanja i kontradikcije u primjeni terminoloških načela na koja ćemo u ovome poglavlju ukazati, prije svega neizbježno postojanje sinonimije, polisemije, uporabe stranih riječi i internacionalizama.

Naša je hipoteza da terminološka načela nisu u cijelosti primjenjiva na sve jezike struka te da ih treba modificirati uzimajući u obzir komunikacijske, sociolingvističke i kognitivne čimbenike (dvije razine komunikacije u nekoj struci, različite komunikacijske situacije i kontekst).

5.2. Metodologija i uzorak

Metodologija rada uključuje korpusno istraživanje koje pretpostavlja pristup prema kojemu se predložene teorijske postavke ovjeravaju primjerima iz korpusa. Analiza je provedena promatranjem terminoloških jedinica u kontekstu uporabe u kojemu im se utvrđuje značenje i mjesto u pojmovnome sustavu. Za izlučivanje terminoloških jedinica primijenjena je ručna metoda prikupljanja primjera iz korpusa stručno znanstvenih i popularno znanstvenih tekstova. Nadalje, primijenila se diskursna metoda pomnoga čitanja tekstova kako bi se pronašao što veći broj terminoloških kandidata za analizu. Terminološkom se jedinicom pritom smatraju jednočlani ili višečlani izrazi koji se odnose na jedinicu specijaliziranoga značenja iz odabrane domene. Navođenjem naziva u kontekstu utvrdilo se mjesto u pojmovnome sustavu kroz pojmovne veze koju je naziv ostvario u događaju domene s ostalim pojmovima domene.

Korpus su činile medicinske publikacije koje su uključivale medicinske znanstvene knjige (2): *Molekularna biologija u medicini*, *Stanična i molekularna imunologija*; znanstveno-stručne časopise (4): *Medicina fluminensis*, *Liječnički vjesnik*, *Acta medica Croatica*, *Paediatrica Croatica*; stručno popularne časopise (2) *Medix* i *Narodni zdravstveni list*, dnevne novine (1) *Jutarnji list* te informativni program *Dnevnik Nove TV*. Znanstvene su knjige prevedena izdanja engleskih izvornih publikacija kojima je na kraju pridružen pojmovnik

s pripadajućim definicijama i nazivima. Riječ je o autorskom pristupu i prevođenju izvornoga nazivlja, što je dovelo do pojave novih hrvatskih istovrijednica. Za potrebe ovoga rada odabran je reprezentativni uzorak, specifičan za područje biomedicine. Odabrani su primjeri ilustrativni za cjelovitu terminološku analizu prema modelu terminoloških načela (Mihaljević i Hudeček, 2009).

5.3. Razradba

Da bismo ponudili rješenja za terminološke dvojbe u medicinskom nazivlju, osvrnut ćemo se na terminološka načela i njihovu prihvatljivost u tvorbi hrvatskoga medicinskog nazivlja. Prema smjernicama ISO 704 iz 2009. godine Međunarodne organizacije za standardizaciju, navest ćemo terminološka načela formulirana za potrebe projekta *Struna* (Mihaljević i Hudeček, 2009: 69) i oprimirati ih nazivima iz naše građe.

1. Domaće riječi imaju prednost pred stranima.

Razloga tomu ima više: mogućnost tvorbe izvedenica, jasnoća, prozirnost. Primjere navodimo u Tablici 1.

Tablica 1. Prednost domaćih riječi pred stranima

Domaći naziv	Posuđenica	Engleski naziv
<i>prjemosnica</i>	<i>bajpas</i>	<i>bypass</i>
<i>srčani elektrostimulator ili stimulator rada srca</i>	<i>pejsmejker</i>	<i>pacemaker</i>
<i>probir</i>	<i>skrining</i>	<i>screening</i>
<i>samoinjekcija</i>	<i>autoinjektor</i>	<i>autoinjection</i>
<i>računalna tomografija</i>	<i>kompjutorizirana tomografija</i>	<i>computerized tomography</i>
<i>T-vrijednost</i>	<i>T-skor</i>	<i>T score</i>
<i>premoštenje (arterije)</i>	<i>bridžing</i>	<i>bridging</i>
<i>prijenosni DNK</i>	<i>transferni DNA (Vrlo smo često u korpusu naišli na naziv transportni DNA, u kojemu je zadržana engleska kratica. Naime do prije dva desetljeća uvelike se rabila engleska kratica naziva deoxyribonucleic acid (DNA), a zatim je uvedena hrvatska kratica DNK (deoksiribonukleinska kiselina).</i>	<i>transfer DNA</i>
<i>okidač</i>	<i>trigger</i>	<i>trigger</i>
<i>potpornica</i>	<i>Stent</i>	<i>Stent</i>

2. Nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga jezika.

Latinski i grčki naime čine temelj svih europskih jezika te se lako uklapaju u sve jezične sustave, pa tako i u hrvatski jezični sustav. U nekim je jezicima došlo do pomaka značenja s obzirom na ishodišno značenje u latinskome i grčkome jeziku. No, u medicinskome su nazivlju anatomije, fiziologije i patologije latinski i grčki nazivi preuzeti u veliku broju, uz zadržavanje primarnoga značenja, npr. *vena cava*, *aorta*, *ureter*, *cerebrum*, *cerebellum*, *pneumonija* i dr. Brojni su internacionalizmi koji su u medicinsko nazivlje preuzeti preko jezika posrednika, engleskoga jezika. U tome se smislu ovo načelo krši pa vrlo često bilježimo pogrešne oblike kao „incidenca“, „referenca“, „supstanca“. Takvi oblici nisu prihvatljivi, a dopuštene i preporučene donosimo u Tablici 2. Hrvatski jezični savjetnici nude sustavne informacije o integraciji internacionalizama (Barić, 1999: 285-287).

Tablica 2. Preporučeni i nedopušteni nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla

Preporučeni naziv	Nedopušten naziv	Engleski naziv
<i>incidencija</i>	<i>incidenca</i>	<i>incidence</i>
<i>magnetska rezonancija</i>	<i>rezonanca</i>	<i>magnetic resonance</i>
<i>prevalencija</i>	<i>prevalenca</i>	<i>prevalence</i>
<i>latencija</i>	<i>latenca</i>	<i>latence</i>
<i>sekvencija gena</i>	<i>sekvenca</i>	<i>sequence</i>
<i>komplementarnost</i>	<i>komplementacija</i>	<i>complementation</i>
<i>imunodeficijencija</i>	<i>imunodeficienca</i>	<i>immunodeficiency</i>
<i>srčana frekvencija</i>	<i>frekvenca</i>	<i>frequency</i>
<i>postvirusni</i>	<i>postviralni</i>	<i>postviral</i>
<i>supstancija</i>	<i>supstanca</i>	<i>substance</i>
<i>reagencija</i>	<i>reagens</i>	<i>reagent</i>
<i>rezistencija</i>	<i>rezistenca</i>	<i>resistance</i>

3. Prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenima.

Načela prihvaćenosti i proširenosti usko su povezana. Naziv koji je proširen bit će i široko prihvaćen. Na prihvaćanje i proširenost naziva velik utjecaj imaju mediji (tisak, radio i televizija, internet). Ako je naziv prihvaćen i zadovoljava sve jezične zahtjeve, nema razloga mijenjati ga.

Primjerice s pojavom bolesti 80-ih godina prošloga stoljeća preuzet je i njezin naziv „sida“. U početku je bilo riječ o akronimu, čiji je razvezani oblik *syndrome d'immunodeficiencie aquise* postao naziv za tu zaraznu bolest. Tijekom 80-ih predložena je hrvatska istovrijednica „kopnica“, koja zadovoljava sve jezične zahtjeve, ali je u struci i šire prevladao naziv „sida“ ili izvorni oblik *AIDS* te se naziv „kopnica“ rijetko rabi. Autori *Enciklopedijskoga rječnika humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja* (2006) naziv „kopnica“ navode kao prijedlog hrvatskoga naziva za bolest *AIDS* i virus *HIV*.

Isti je slučaj s nazivom „pejsmejker“. Unatoč postojanju hrvatske istovrijednice „srčani elektrostimulator“ i dalje se rabi posuđenica. Hrvatski je naziv mnogim govornicima nepoznat. Predložen je i naziv „srčanik“, ali se u medicinskoj praksi ne rabi. Slijedeći taj primjer, za „respirator“ je predložen hrvatski naziv „dišnik“, no posuđenica je u potpunosti uklopljena u hrvatski jezični sustav, a ima i veliku mogućnost tvorbe izvedenica – „respiracijski“, „respiracija“, stoga je ne treba mijenjati.

Nasuprot tomu „premosnica“ ili „prjemosnica“, hrvatska istovrijednica za „bajpas“, široko je prihvaćena i uvelike se rabi u popularnoj i stručnoj literaturi i u medicinskoj komunikaciji. Naziv „presadak“ ponuđen je kao hrvatski naziv za „transplantat“, ali je posuđenica i dalje više u uporabi, kao i njezine izvedenice „transplantacija“, „transplantacijski“, „transplantirati“. U korpusu smo u jednome članku o umjetnoj oplodnji naišli na naziv „ugnježđenje“, a posrijedi je bio „implantat“. Danas se rabi naziv „usadak“ koji je u širokoj uporabi u stomatologiji.

Hrvatski naziv „potpornica“ predložen je kao istovrijednica engleskoga naziva *stent*, no do sada nije široko prihvaćen te se engleski naziv i dalje rabi i u struci i u medijima. U *Dnevniku Nove TV* zabilježili smo primjer:

(1) „Capak je priznao kako su mu 2019. ugrađeni *stentovi*.“

Isti se engleski naziv rabi u pisanome tekstu:

(2) „Prošli tjedan sam bio u ‘Magdalen’ i ugradili su mi četvrti *stent*“ (*Jutarnji list*, 27. veljače 2021.).

Možemo pretpostaviti da će proći određeno vrijeme dok hrvatska istovrijednica ne bude prihvaćena, kao što se dogodilo s „premosnicom“.

Kada govorimo o ovome načelu, valja se osvrnuti na engleske nazive i posuđenice koje su u široku uporabu ušle u tijeku pandemije bolesti COVID-19. Nazivi poput *booster doza*, *spike protein*, *lockdown*, *mRNA cjepivo*,

sneeze protector i drugi u svakodnevnoj su uporabi posljednje dvije godine. Iako ih vjerojatno velika većina govornika ne zna definirati, razumiju ih i služe se njima. Pri predlaganju hrvatskoga naziva treba biti vrlo oprezan jer neprikladni, čak i netočni prijedlozi mogu dovesti do zbunjenosti i nesporazuma. Zabilježili smo sljedeći primjer:

(3) „Građani mogu dobiti svoju treću dozu, tzv. *booster* dozu u Zavodu za javno zdravstvo.“

Naziv *booster* u engleskome znači „a supplementary dose of an immunizing agent administered as an injection“ (*Webster medical dictionary*) (dodatna doza imunizirajuće tvari koja se primjenjuje u injekciji). Dakle riječ je o dodatnoj ili dopunskoj dozi cjepiva, ne nužno trećoj, i takvo pogrešno navođenje do- vodi do nerazumljivosti. Prihvatljiv je i razumljiv naziv „docjepljujuća doza“.

Bilježimo i hrvatske prijedloge za već ustaljene internacionalizme.

Naziv „pandemija“ (grč. πανδημία: sav narod) označava „širenje neke bolesti na velika prostranstva, tj. na više država, cijeli kontinent ili cijeli svijet“ (*Enciklopedijski rječnik*). Rabi se u svim jezicima, engl. *pandemics*, tal. *pandemia*, njem. *Pandemie*, fr. *pandemie*, španj. *pandemia* itd.). Iako je u hrvatsko- me predložen naziv *velepošast*, internacionalizam ne bi trebalo mijenjati.

4. Naziv mora biti usklađen sa (fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim) sustavom hrvatskoga standardnog jezika.

Analizirajući primjere, došli smo do zaključka da medicinski nazivi vrlo često nisu usklađeni s jezičnim sustavom hrvatskoga standardnog jezika, kao npr. *pejsmejker*, *bajpas*, *fejs lifting*, *lyonizacija*. Naime suglasničke skupine *-js*, *-jk*, *-jp*, *-ld* ne uklapaju se u hrvatski fonološki sustav, dok se primjerice *-y* ne uklapa u pravopisni.

Morfološki se strane riječi i posuđenice prilagođuju sustavu jezika, odnosno sklanjaju se kao i domaće riječi i podliježu svim morfološkim pravilima tvorbe množine, padeža, primjerice *peelinzi*, *crossingoverom*, *boosteri*, *chaperoni*, *bypassom* itd.

Pod utjecajem engleskoga jezika bilježe se promjene na sintaktičkoj razini. Jedna je od njih jukstapozicija, nesvojstvena hrvatskomu jeziku. Imenske skupine u kojima jedna imenica određuje drugu česte su u engleskome jeziku. Možemo ih opisati kao dvočlane tvorbe koje se sastoje od dviju imenica u nepromjenjivu redosljedu, od kojih prva određuje drugu (Horvat i Štebih Golub, 2010: 9). Starčević (2006: 645) prepoznaje jukstapozicije kao nove

strukture u hrvatskome jeziku. U prilog tezi da su takve strukture preuzete iz engleskoga jezika govori i činjenica da ih nalazimo u brojnim znanstvenim i stručnim časopisima. Za konstrukcije u kojima imenica odrednica prethodi imenici odredbenici preporučuje se prilagodba hrvatskoj normi, odnosno zamjena nesklonjive imenice odnosnim ili posvojnim pridjevom, ili uporaba imenice u genitivu koja će stajati iza odredbenice (Bogunović i Ćoso, 2013: 80). Jukstapoziciju možemo smatrati negativnom pojavom jer znači prodiranje stranih elemenata u dublju strukturu jezika.

Navodimo neke od zabilježenih primjera:

- laser akupunktura – nedopušteni naziv, laserska akupunktura – preporučeni naziv tvoren od pridjeva laserski i imenica
- stres fraktura – nedopušteni naziv, fraktura prouzročena stresom – preporučeni naziv, a stresna fraktura – dopušteni naziv (pridjev stresni ima značenje „koji se odnosi na stres“)
- kolor dopler – nedopušteni naziv, obojeni dopler – preporučeni naziv (od imenice kolor teško je izvesti pridjev te je prikladnije služiti se domaćom riječju obojeni)
- prostata antigen – nedopušteni naziv, prostatični antigen – preporučeni naziv (pridjev prostatični ima značenje „koji se odnosi na prostatu“) ili antigen prostate – dopušteni naziv.

Iz primjera se može zaključiti da se posuđenice u određenoj mjeri uklapaju u hrvatski jezični sustav na svim razinama, no preporučuje se uporaba domaćih naziva koji imaju prednost pred stranim.

5. Kraći nazivi imaju prednost pred duljim.

Duljina naziva ima važnu ulogu u stvaranju naziva. Strani su nazivi obično kraći te stoga i prihvatljiviji. Njihove su domaće istovrijednice višerječne te nemaju mogućnost tvorbe izvedenica.

U Tablici 3 navodimo neke primjere te predlažemo kraći oblik koji se u nekim slučajevima i rabi, primjerice „CT mozga“.

Tablica 3. Duljina naziva

Dulji naziv	Kraći naziv	Engleski naziv
<i>CT snimka mozga</i>	<i>CT mozga</i>	<i>CT brainscan</i>
<i>aparatus za dijalizu bubrega</i>	<i>dijalizator</i>	<i>dialyser</i>
<i>čimbenik koji koči lučenje prolaktina</i>	<i>kočnica prolaktina</i>	<i>prolactine inhibitor</i>

<i>kada za opuštanje tijekom porođaja</i>	<i>kada za porođaj</i>	<i>birthing pool</i>
<i>lijek koji se može kupiti bez recepta</i>	<i>bezreceptni lijek</i>	<i>over-the-counter drug</i>
<i>opeklina nastala djelovanjem munje</i>	<i>opeklina od munje</i>	<i>flash burn</i>
<i>opeklina nastala izlaganjem vrućem izvoru</i>	<i>opeklina od vrućeg izvora</i>	<i>dry burn</i>

Naveli smo i engleski naziv radi usporedbe duljine naziva. Općenito se može zaključiti da su engleski nazivi kraći i lakše se pamte, stoga postaju rašireniji i prihvatljiviji od hrvatskih istovrijednica. U engleskome medicinskom nazivu učestala je i uporaba kratica i akronima koji zamjenjuju višerječne nazive koji se u velikom broju javljaju u dijagnostici i terapiji.

Primjerice:

- SABA (*engl. short-acting beta-agonist*) – hrv. kratkodjelujući beta-agonist
- LABA (*engl. long-acting-beta-agonist*) – hrv. dugodjelujući beta-agonist
- MODY (*engl. Maturity-Onset Diabetes of the Young*) – hrv. neketotički, insulin – neovisan dijabetes *mellitus* koji se javlja u mladoj dobi
- SLIT (*engl. Sublingual Immuno Therapy*) – hrv. sublingvalna imunoterapija
- ELISA (*engl. Enzyme-Linked Immuno Sorbent Assa*) – hrv. enzimski povezani imunosorbentni test, ELISA *esej*
- RIBA (*engl. Recombinant Immune Blot Assay*) – hrv. RIBA *esej*.

Želimo također spomenuti da se u hrvatskim medicinskim časopisima rabe engleske kratice i akronimi bez obzira na postojanje ili nepostojanje domaćih. Skraćeni se oblici često rabe u medicinske žargonu, primjerice „meta“ – metastaza, „farma“ – farmakologija, „deksa“ – deksametazon, „hista“ – histologija, „kortic“ – kortikosteroid itd.

6. Naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onim od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice.

Teško je reći tvore li se lakše izvedenice od stranih ili domaćih naziva, no domaće su riječi dio hrvatskoga jezičnog sustava, što pretpostavlja lakšu tvorbu izvedenica. Na primjer:

bajpas – premosnica
bajpasni – premosni
 – *premoštenje*
 – *premostiti*

pacemaker – elektrostimulator
pacemakerski – elektrostimulacijski
 – *elektrostimulacija*
   – *elektrostimulirati*
Skrining – probir
 – *probirni*
   – *probiranje*
 – *probirati*
karcinom – rak
karcinomski –
pneumonija – upala pluća
pneumonijski – .

Primjeri pokazuju da domaći nazivi i posuđenice imaju jednake tvorbene mogućnosti, no od stranih se riječi rjeđe mogu tvoriti izvedenice:

booster, dotblot, biofeedback, shunt, stent.

7. Treba izbjeđavati da naziv unutar istoga terminološkog sustava ima više značenja.

Iako je u općoj terminološkoj teoriji višeznačnost neprihvatljiva u nazivlju, u medicinskoj je terminologiji neizbježna. Potreba za novim nazivom javlja se s pojavom nekoga novog pojma ili predmeta. Tada je naziv jednoznačan, a nakon nekoga vremena dobiva nova značenja (Temmerman, 1997: 62). Višeznačnost je funkcionalna u jeziku struke, što je posljedica evolucije značenja. Nešto što je jednoznačno u nekome trenutku može postati višeznačno ovisno o konceptu/kategoriji i tome kako je shvaćeno. Primjerice za naziv *splicing* koji označava „the process that occurs chiefly in eukaryotic nuclei by which introns in an RNA transcript are removed and exons are joined to form functional messenger RNA“ (proces koji nastaje uglavnom u eukariotskim jezgrama, kojim su introni u RNK transkriptu uklonjeni, a egzoni se spajaju i tvore funkcionalnu glasničku RNK), u hrvatskome bilježimo različite prijevodne ekvivalente. Autori se služe različitim hrvatskim nazivima pa ga neki navode kao „spajanje“, drugi kao „izrezivanje“, a treći kao „prekranje“, ovisno o području u kojemu se rabi. Naime prvotno značenje naziva *splicing* prošireno je na *gene splicing* („the process of preparing recombinant DNA“ – proces pripreme rekombinantne DNK). Navodimo primjere iz naše građe:

(4) Ovakvi sustavi za ekspresiju mogu se koristiti samo za cDNA, jer se ni u sustavima za transkripciju i translaciju *in vitro*, ni u bakterijama, ne mogu ... reakcije istjecanja i *spajanja* RNA (engl. *splicing*). (mb, 51)

(5) Različitim *izrezivanjem* (engl. *differential splicing*) heterogene nuklearne RNA toga prekursorskog proteina, pre-mRNA, nastaje oblik od 695 amino-kiselina. (mb, 145)

(6) ...egzoni se spajaju nakon *izrezivanja* RNA (engl. RNA splicing). (mb, 29)

U kirurškim postupcima naziv *splicing* znači „spajanje“, npr. tetive.

Navodimo i primjer naziva „ablacija“ koji bilježi proširenje značenja.

Prvotno je značenje naziva „ablacija“ (lat. *ablatio*, engl. *ablation*) „odvajanje“, npr. „ablacija retine“, „ablacija placentae“. U današnjoj je interventnoj radiologiji naziv proširio svoje značenje i označava tehniku spaljivanja ili zamrzavanja tumora jetre, bubrega, pluća i kosti posebnim sondama (NZL, 2022: 12). U kardiologiji „ablacija“ označava zahvat u kojemu se posebnom kateterskom elektrodom (ablaćijski kateter), koja se uvodi u srce, isporučuje radiofrekventna energija na malome području srčanoga mišića koji je odgovoran za nastanak nepravilna srčanog ritma (aritmije) (NZL, 2022: 13).

Može se dakle zaključiti da je višeznačnost u medicinske nazivlje neizbježna i opravdana jer se polisemni nazivi rabe u različitim granama i kontekstima.

8. Nazivi se ne smiju bez valjana razloga mijenjati – ako neki naziv već ima određeno značenje, ne treba mu davati nova značenja, a ako je nekomu značenju pridružen jedan naziv, ne treba mu pridružiti drugi.

Naziv *SIDA* pokušalo se zamijeniti nazivom „kopnica“ koji nikada nije prihvaćen jer je naziv *sida* dobro uklopljen u hrvatski jezični sustav.

Načelo nepromjenjivosti naziva usko je povezano s načelom prihvaćenosti i proširenosti. Naime prema općoj terminološkoj teoriji jednom uspostavljena veza između naziva i pojma ne treba se prekidati jer to dovodi do višeznačnosti, s jedne strane, ili istoznačnosti, s druge strane. Stoga treba odabrati i prihvatiti onaj naziv koji sadržajno i jezično najbolje odgovara stranomu modelu. Iz prije navedenih primjera vidjeli smo da to načelo nije primjenjivo u medicinskoj terminologiji.

9. Naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu.

Primjer je „lista vs. popis“. U medicini su ustaljeni nazivi „terapijska lista, operacijska lista, temperaturna lista, lista čekanja“ itd.

O tome načelu može odlučiti samo predmetni stručnjak.

Iz provedene analize vidljive su određene terminološke dvojbe. Prvo načelo koje prednost daje domaćoj riječi pred stranom uvijek izaziva dvojbu u medicinskome jeziku i u koliziji je s četvrtim načelom o proširenosti i prihvaćenosti naziva. Vrlo su često strani nazivi više prihvaćeni i u širokoj su uporabi. U prilog tomu govore i nazivi koji su se pojavili u pandemiji COVID-19 u izvornome obliku i kao takvi ostali u uporabi i danas. Primjerice naziv *lock-down*, koji se rabio u javnome zdravstvu kao jedna od preventivnih mjera u širenju bolesti, i danas se rabi u izvornome obliku, iako je ponuđen hrvatski naziv „zaključavanje ili zatvaranje“. U širokoj je uporabi i naziv *mRNA cjepivo* (engl. *messenger ribonucleic acid*) koje kodira protein šiljastih izdanaka i potiče antitijela koja mogu blokirati ulazak SARS-COV-2 u stanice, čime se sprječava infekcija. Iako je široj javnosti značenje te kratice nepoznato, povezuje se s Pfizerovim cjepivom koje rabi novu tehnologiju te je stoga naziv *mRNA* i dalje u uporabi, a hrvatska je istovrijednica „glasnička ribonukleinska kiselina“ (gRNK), potpuno zanemarena. Supostojanje više naziva za isti pojam vodi do sinonimije koja je nepoželjna u nazivlju (Mihaljević i Hudeček, 2009: 69). No u medicinskoj je terminologiji neizbježna. Rogers (1999: 104) ističe ulogu konteksta za odabir najprikladnijega naziva, a Temmerman (2000: 150) navodi ulogu komunikacijske razine u odabiru određena sinonimnog naziva. To svakako naglašava značenje jezične višefunkcionalnosti jer podrazumijeva uporabu nekoga naziva u određenome funkcionalnom stilu ili razini komunikacije koja je u medicinskome jeziku specifična. Znanstvena i visokospecijalizirana komunikacija odvija se na relaciji liječnik – liječnik, a popularno-stručna na relaciji liječnik – pacijent. Primjerice „trisomija 21“ (engl. *trisomy 21*) genetska je bolest u kojoj je prisutan dodatni kromosom u diploidnoj stanici: $2n+1$ (*Medicinski rječnik*). Naziva se i *Downov sindrom* prema znanstveniku koji ga je otkrio, a u „narodu“ nalazimo i naziv „mongolizam“. Svaki od navedenih sinonimnih naziva rabi se u određenome funkcionalnom stilu te je njihova uporaba jasno stilski razgraničena.

Bowker i Hawkins (2006: 101) zaključuju da se sinonimni nazivi rabe u različitim jezičnim situacijama i mogu imati inačice koje su često uvjetovane kontekstom, što dovodi u pitanje stav o monosemiji.

Sedmo načelo koje propisuje izbjegavanje višeznačnosti također izaziva terminološke dvojbe. Polisemija ima funkcionalno značenje u diskursu jezika struke i posljedica je razvoja značenja. León-Araúz (2017: 215) drži da se polisemičnost smatra oblikom pojmovne varijacije, kojim se značenje pojma proširuje. Razlozi za razvoj polisemije leže, između ostaloga, u dijakronijskome evolucijskom razvoju kategorija pojma zbog različita razumijevanja kategorija, zbog njezina razvoja ili zbog dinamičnosti jezika koja dovodi do mogućih promjena u jezičnome predstavljanju onoga što se određenom kategorijom podrazumijeva (Temmerman, 2000: 129).

Osmo načelo također nije primjenjivo na medicinsko nazivlje. Naziv se pridružuje jednomu pojmu, no razvojem znanosti i tehnologije neizbježno dolazi do promjena ili proširenja značenja. Tako nazivi dobivaju nova značenja koja su funkcionalno i stilski razgraničena.

Zaključak

Ovo je istraživanje potvrdilo našu hipotezu da postojeća terminološka načela nisu primjenjiva na sve struke. Na temelju analizirane građe može se zaključiti da terminološke dvojbe proizlaze iz neusklađenosti između propisanih terminoloških načela i konkretne uporabe naziva u komunikacijskoj situaciji i kontekstu. Iz istraživanja je vidljivo da se prednost daje stranomu, široko prihvaćenom nazivu koji je u većini slučajeva kraći od domaćega. Strani se nazivi prihvaćaju u izvornome obliku, a učestalom se uporabom prilagođuju i udomaćuju u hrvatski jezični sustav. Iako se prema tradicionalnoj terminološkoj teoriji sinonimija i polisemija smatraju nepoželjnima, u našem smo istraživanju pokazali da to nikako nije slučaj u medicinskoj terminologiji u kojoj je, s obzirom na višefunkcionalnost jezika i više razina komunikacije, njihova uporaba jasno razgraničena. Također, značenja se pojmova proširuju pod utjecajem snažna razvoja tehnologije. Nazivi se preuzimaju u druge medicinske grane, u kojima dobivaju i nova značenja. Istraživanje je pokazalo da terminološka razmatranja moraju uzeti u obzir sve čimbenike koji u njima sudjeluju te da ne treba slijepo slijediti propisana načela.

Izvori

Knjige

- Abbas, Abul K. – Lichtman, Andrew H – Pillai, Shiv (2018) *Stanična i molekularna imunologija*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Timothy M. Cox – Sinclair, John (2018) *Molekularna biologija u medicini*, Zagreb: Medicinska naklada.

Časopisi

- *Acta Medica Croatica: časopis Akademije medicinskih znanosti Hrvatske.*
- *Liječnički vjesnik: glasilo Hrvatskog liječničkog zbora.*
- *Medicina fluminensis: časopis Hrvatskoga liječničkog zbora* – Podružnica Rijeka i Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci.
- *Medix: specijalizirani časopis za stručnu medicinsku javnost.*
- *Narodni zdravstveni list*, Nastavni Zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije.
- *Paediatrica Croatica: glasilo Hrvatskog pedijatrijskog društva i Hrvatskog društva za školsku i sveučilišnu medicinu.*

Dnevne novine

- *Jutarnji list.*
- *Dnevnik*, Nova TV.

Literatura

- Antonin, Branko (1966) „Medicinski jezik“, *Liječnički vjesnik: glasilo Hrvatskog liječničkog zbora*, 88, 567–568.
- Babić, Stjepan (1990) „Postanak novih naziva“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, Zbornik međunarodnog slavističkog centra u Beogradu, 31–37.
- Barić, Eugenija i dr. (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb: Školska knjiga – Pergamena.
- Bogunović, Irena – Ćoso, Bojana (2013) „Engleski u hrvatskome: Znanstveni izričaj biomedicine i zdravstva“, *Fluminensia*, 25 (2), 177–191.

-
- Bowker, Lynne – Hawkins, Shane (2006) „Variation in the organization of medical terms: Exploring some motivations for term choice“, *Terminology*, 12:1, 79–110.
  - Bratanić, Maja – Lončar, Maja (2015) „Terminološke škole i terminografska praksa“, u: Bratanić, Maja – Brač, Ivana – Pritchard, Boris (ur.), *Od Šuleka do Schengena*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 43–57.
  - Cabré Castellvi, Maria Teresa (1990) *Terminology: Theories, Methods and Applications*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
  - Cabré Castellvi, Maria Teresa (2003) „Theoris of Terminology: Their Description, Prescription and Explanation“, *Terminology*, 9 (2), 163–199.
  - *Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2006.
  - Faber, Pamela (2002) „Terminographic Definition and Concept Representation“, u: Maia, Belinda – Haller, Johann – Ulyrich, Margherita (ur.), *Training the Language Services Provider for the New Millennium*, Porto: Universidade do Porto, 343–354.
  - Faber, Pamela (2009) „The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation“, *MonTi: Monografías de Traducción e Interpretación*, 1, 107–134.
  - Faber, Pamela (2011) „The Dynamics of Specialized Knowledge Representation: Simulational Reconstruction or the Perception-action Interface“, *Terminology*, 17 (1), 9–29.
  - Faber, Pamela (2012) *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*, Berlin – Boston: De Gruyter Mouton.
  - Faber, Pamela – León-Araúz, Pilar – Prieto Valasco, Juan Antonio (2009) „Semantic Relations, Dynamicity, and Terminological Knowledge Bases“, *Current Issues in Language Studies*, 1 (1), 1–23.
  - Felber, Helmut (1984) *Terminology Manual*, Beč: Infoterm, 55–82.
  - Fillmore, Charles J. (1977) „Scenes-and-frames Semantics“, u: Zampolli, Antonio (ur.), *Linguistics Structure Processing*, Amsterdam: North Holland Publishing Company.
  - Frančić, Anđela – Hudaček, Lana – Mihaljević, Milica (2005) *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome jeziku*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
  - Friščić, Vinko (1967–1968) „O jezičnoj normi u hrvatskom medicinskom nazivlju“, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, (15) 5, 130–138.

- Friščić, Vinko (1967) „Jezična izgradnja u hrvatskom medicinskom nazivlju“, *Liječnički vjesnik: glasilo Hrvatskog liječničkog zbora*, 89, 477–479.
- Gaudin, François (1990) „Socioterminology and Expert Discourses“, u: Czap, Hans –Nedobity, Wolfgang (ur.), *TKE' 90: Proceedings of the Second International Congress on Terminology and Knowledge Engineering*, sv. 2, Frankfurt: Indeks Verlag, 631–641.
- Glesinger, Lavoslav (1965) „O nekim anomalijama našega medicinskog jezika“, *Liječnički vjesnik: glasilo Hrvatskog liječničkog zbora*, 87, 1127–1133.
- Horvat Marijana – Štebih Golub, Barbara (2010) „Posljedice internacionalizacije u hrvatskom jeziku“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36 (1), 1–21.
- Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica (2009) *Hrvatski terminološki priručnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica – Pilić, Josip (2004) *Hrvatski jezik IV*, Zagreb: Profil.
- Jernej, Branimir (2009) *Englesko-hrvatski medicinski rječnik*, I. svezak (A – L), Zagreb: Školska knjiga.
- Jernej, Branimir (2009) *Englesko-hrvatski medicinski rječnik*. II. svezak (M – Z), Zagreb: Školska knjiga.
- Kryžan-Stanojević, Barbara (1996) „Razlozi komunikacijskih smetnja na relaciji liječnik-pacijent: Lažna/prividna komunikacija“, *Jezik i komunikacija: Zbornik Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku*, Zagreb, 265–269.
- Lakoff, George (1987) *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*, Chicago: The University of Chicago Press.
- León-Araúz, Pilar (2017) „Term and Concept Variation in Specialized Knowledge Dynamics“, u: Drouin, Patric i dr. (ur.), *Multiple perspectives on Terminological Variation*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 213–258.
- Loknar, Vladimir (1963–1964) „O hrvatsko-srpskom medicinskom nazivlju“, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 11 (4), 112–117.
- Mihaljević, Milica (1993) *Hrvatsko računalno nazivlje*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Rogers, Margaret (1999) „Translating term sintext: Holding on to some slippery customers“, *Word, Text, Translation: Liber Amicorum for Peter Newmark*, u: Anderman, Gunilla – Rogers, Margaret (ur.), Clevedon: Multilingual Matters, 104–116.

-
- Runjaić, Siniša – Štebih Golub, Barbara (2021) *Semantička tvorba u terminologiji*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
  - Silić, Josip (2006) *Funkcionalni stilovi hrvatskog jezika*, Zagreb: Disput.
  - Starčević, Anđel (2006) „Imenice kao atributi – nove strukture u hrvatskom jeziku“, *Zbornik radova: Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova*, Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 645–656.
  - Stolac, Diana (2010) „Tehničko nazivlje između norme i uzusa“, *Zbornik radova Petog hrvatskog slavističkog kongresa*, 511–522.
  - Štambuk, Anuška (1998) „Norma i jezik struke“, *Jezična norma i varijeteti: Zbornik sa Savjetovanja Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku*, Zagreb – Rijeka, 565–573.
  - Tafra, Branka (1999) „Povijesna načela normiranja leksika“, *Norme i normiranje hrvatskoga standardnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska, 260–261.
  - Tafra, Branka (2003) „(Ne)stabilnost hrvatske jezične norme“, *Hrvatski književni jezik*, Zbornik radova, Budimpešta, 95–101.
  - Temmerman, Rita (1997) „Question in the univocity: The difference between socio-Cognitive Terminology and traditional Terminology“, *Hermes: Journal of Linguistics*, 18, 51–90.
  - Temmerman, Rita (2000) *Towards New Ways of Terminology Description: Sociocognitive Approach*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
  - UNESCO (2005) „Smjernice za terminološke politike: Oblikovanje i provedba terminološke politike u jezičnim zajednicama“, Paris: UNESCO.
  - Webster's *New Word Stedman's Concise Medical Dictionary* (1987) New York: Webster's.
  - Wüster, Eugen (1991) *Ein führung in die allgemaine Terminologie lehre und Terminologische Lexikographie*, 3. Aufl. Bonn: Romanistischer Verlag.

TERMINOLOGICAL ASPECTS OF MEDICAL TERMINOLOGY – BETWEEN NORMS AND USAGE

Abstract

Medical terminology is the primary instrument for transmitting information between physicians and patients and between physicians themselves. Every terminology strives for standardization, which implies harmonization according to the principle of uniformity, systematicity and integration into the Croatian language system. LSP is subject to norms, and the creation of terminology should consider certain principles. Standardized terms as well as “ad hoc” created terms which are the result of naming new concept or object are used in medical communication. Aiming at the standardization of terminology, the project Struna was started. Two medical terminologies, anatomical and physiological, have been standardized so far as well as the terminology of ophthalmology, pharmacology and stomatology. Other medical terminologies still represent a challenge to professionals-doctors and linguists. The aim of this paper is to explore terminological dilemmas which are present in medical language. This corpus based research will try to give solutions for some terminological questions uncertain in present medical publications.

Keywords: *medical language; medical terminology; terminological principles.*